

การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของชุมชนกับศิลปกรรมในเขตพื้นที่ชายแดนไทย – กัมพูชา

นภสินธุ์ เรือนนาค^{1*} สุเทพ สุสาสนี²

บทคัดย่อ

จากการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของชุมชนกับศิลปกรรมในเขตพื้นที่ชายแดนไทย – กัมพูชา พบว่าในอดีตชุมชนมีอิทธิพลต่อรูปแบบของศิลปกรรมในพื้นที่แนวชายแดนไทย – กัมพูชา จึงทำให้ศิลปกรรมสามารถสะท้อนภาพของชุมชนได้ เป็นต้นว่า บ่งบอกถึงช่วงเวลาที่มีการตั้งถิ่นฐาน คติความเชื่อ ตลอดจนเชื้อสายและภูมิปัญญาเดิมของชุมชนนั้น ส่วนในปัจจุบัน สภาพสังคมและการคมนาคมทำให้การเคลื่อนย้ายผู้คนและศิลปกรรมระหว่างท้องถิ่นเป็นไปอย่างคล่องตัว จึงทำให้ชุมชนจากภายนอกเข้ามามีบทบาทในการสร้างศิลปกรรมภายในพื้นที่แนวชายแดนไทย – กัมพูชามากขึ้น และรูปแบบศิลปกรรมมีความแตกต่างกัน นอกเหนือจากชุมชนใกล้เคียงศิลปกรรมแล้ว ยังมีปัจจัยอื่นที่มีอิทธิพลกำหนดรูปแบบงานศิลปกรรมที่สำคัญ เช่น พระมหากษัตริย์ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ช่าง เส้นทางคมนาคม เป็นต้น

การศึกษาศิลปกรรมในพื้นที่แนวชายแดนไทย – กัมพูชา ร่วมกับการค้นหาความเป็นมาของชุมชน ทำให้ทราบได้ว่า พื้นที่แนวชายแดนไทย – กัมพูชามีชุมชนตั้งอยู่แล้วตั้งแต่สมัยขอม โดยเป็นชุมชนชาวเขมร ชุมชนชาวส่วย ชุมชนชาวยอ ชุมชนชาวจาม ชุมชนชาวลาว ชุมชนชาวไทย จากนั้นมีการเพิ่มจำนวนชุมชนชาวจีนและชาวเวียดนาม ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่แนวชายแดนไทย – กัมพูชามาก อันเนื่องมาจากการอพยพเข้ามาของชาวเขมร การย้ายพื้นที่ทำกินของชาวอีสาน การทำเกษตรกรรม การทำการค้าตามช่องตะเข็บชายแดน และทำให้พื้นที่แนวชายแดนไทย – กัมพูชามีการขยายตัวและมีคนเข้ามาอยู่อาศัยรวมทั้งประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น โดยมีเจ้านายชั้นสูง ขุนนาง ข้าราชการ นักธุรกิจ คหบดี เกษตรกร รวมทั้งลูกจ้างแรงงาน และได้กลายเป็นชุมชนเกษตรกรรม การค้าและอยู่อาศัยที่หนาแน่นมากขึ้น

คำสำคัญ : ประวัติศาสตร์, ความสัมพันธ์, ชุมชน, ศิลปกรรม, ชายแดนไทย-กัมพูชา

¹นภสินธุ์ เรือนนาค ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาศิลปกรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
e-mail: <http://wwwsocial.rbru.ac.th>

²สุเทพ สุสาสนี อาจารย์ สาขาวิชาศิลปกรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
e-mail: <http://wwwsocial.rbru.ac.th>

*ผู้รับผิดชอบหลัก e-mail: naphasin@yahoo.co.th

A Historical Study of the Relationship between Communities and the Artistic Motifs along Thai – Cambodian Border

Naphasin Rueannak^{1*} Suthap Susasane²

Abstract

The research purpose was to study the relationship between communities and the artistic motifs along Thai – Cambodian border. It was conducted in Ubon Ratchathani, Si Sa Ket, Surin, Sa Kaeo, Buri Ram, Chanthaburi and Trat Provinces. The results found that in the past, the communities had closed relationship with the art motifs of the Thai – Cambodian border. The art works reflected some features of the communities. At present, due to the change of society and modern transportations, the arts of the communities were influenced by the external communities. The forms of the art were changed by them as well. Those factors influenced the community art were from the King, monks, community leaders, artists and transportations.

The research also showed that along the Thai – Cambodian border has been populated by Khmer, Soay, Yer, Jam, Laos and Thai since Khmer period. Chinese and Vietnamese did later. because of those people, the communities were highly changed. According to the immigration of Cambodian, the relocation of the Northeastern Thais, the area for agriculture, the trading along the border was highly increased. The people were from high ranks to low ranks moved in. They earned their lives in vary occupations. The area because populated, agricultural and trading communities.

Keyword : Historical, Relationship, Community, Artistic, Thai – Cambodian border.

¹Naphasin Rueannak, Assistant Professor Faculty of Arts, Faculty of Humanities and Social Sciences, Rumbhai Barni Rajabhat University, E-mail: <http://wwwsocial.rbru.ac.th>

²Suthap Susasane, Lecturer Faculty of Arts, Faculty of Humanities and Social Sciences, Rumbhai Barni Rajabhat University,
E-mail: <http://wwwsocial.rbru.ac.th>

*Corresponding author, E-mail: naphasin@yahoo.co.th

บทนำ

แนวชายแดนระหว่างประเทศไทย – กัมพูชา มีอาณาเขตติดต่อกันทั้งทางน้ำและทางบก ความยาวประมาณ 1,241 กิโลเมตร ความสัมพันธ์ระหว่างไทย – กัมพูชาดำเนินความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมาช้านานจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นในด้านการเมืองภายในประเทศ การเมืองระหว่างประเทศ ความร่วมมือทางทหาร ตลอดจนด้านเศรษฐกิจ การค้า และการลงทุน ถึงแม้ในบางเวลาที่ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศอาจจะหยุดชะงักหรือลดระดับความสัมพันธ์ไปบ้าง จากการกระทบกระทั่งและความไม่เข้าใจที่เกิดขึ้น เพราะแต่ละประเทศย่อมคำนึงถึงผลประโยชน์ของชาติเป็นอันดับแรก อย่างไรก็ตามประชาชนส่วนใหญ่ของทั้งสองประเทศยังคงเดินทางไปมาหาสู่กันเรื่อยมาและมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ใกล้เคียงกันมาตั้งแต่อดีต แม้ว่าพระราชอาณาจักรไทยและราชอาณาจักรกัมพูชาจะมีความสัมพันธ์ยาวนานในด้านประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม แต่เป็นที่น่าเสียดายที่การศึกษาวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์ ศิลปะและวัฒนธรรมกลับมีไม่มากเท่าที่ควร ทำให้ไม่สามารถตอบสนองต่อการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศเพื่อนบ้านทั้งสองให้เกิดขึ้นได้ถึงระดับประชาชนต่อประชาชน ความไม่เข้าใจในศิลปะและวัฒนธรรมของกันและกัน นำมาสู่เหตุการณ์รุนแรงจนเกิดกรณีปัญหาความขัดแย้งอันเนื่องมาจากปราสาทเขาพระวิหารในปี พ.ศ. 2551 แสดงให้เห็นถึงจุดวิกฤตของความสัมพันธ์ อันแสดงออกถึงความขัดแย้งความไม่เข้าใจกันระหว่างประชาชนทั้งสองประเทศ (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ และคณะ. 2553:1)

ศิลปกรรมในเขตพื้นที่ชายแดนไทย – กัมพูชาไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรม จะมีรูปลักษณะที่คล้ายคลึงหรือแตกต่างกันออกไปในแต่ละชุมชนเป็นผลมาจากปัจจัยหลายประการ เช่น คติความเชื่อ อิทธิพลทางศิลปะ สภาพสังคมและวัฒนธรรมความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์ ศิลปะและวัฒนธรรมกัมพูชา เป็นต้น งานศิลปกรรมในชุมชนบางแห่งเป็นแหล่งศูนย์รวมจิตใจของชุมชน รวมทั้งเป็นแหล่งสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมกับภายนอก ทั้งที่อยู่ใกล้เคียงและที่อยู่ห่างออกไป ศิลปกรรมในเขตพื้นที่ชายแดนไทย – กัมพูชาจึงอาจมีลักษณะตามอิทธิพลภายนอกหรือภายในชุมชน หรือผสมผสานกันทั้งสองส่วนก็ได้ สำหรับชุมชนใหญ่ ๆ อาจมีงานศิลปกรรมที่มีลักษณะเป็นแบบแผนมาก ส่วนในชุมชนเล็ก ๆ งานศิลปกรรมมีอิทธิพลของชุมชนอยู่มาก เนื่องจากงานศิลปกรรมส่วนใหญ่จะได้รับการทำบำรุงจากชุมชนเป็นหลัก อิทธิพลของชุมชนที่มีต่อศิลปกรรมจะมากหรือน้อยยังขึ้นอยู่กับลักษณะและระดับความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนด้วย เช่น ชุมชนที่อยู่ใกล้กันมีพื้นเพเดียวกันหรือมีความนิยมทางศิลปะไปในทิศทางเดียวกันหรือคนในชุมชนเป็นช่างผู้ออกแบบและก่อสร้างเอง เป็นต้น (กรมศิลปากร.2539: 85)

การศึกษาในครั้งนี้จึงมุ่งที่จะศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของชุมชนในด้านของการสร้างศิลปกรรมว่ามีส่วนเกี่ยวเนื่องกันอย่างไร มากน้อยเพียงใดและเพราะเหตุใด ของชุมชนในอดีตและปัจจุบัน รวมทั้งความสัมพันธ์ของแต่ละชุมชนที่อยู่ร่วมเส้นทางสัญจรในเขตพื้นที่ชายแดนไทย – กัมพูชาในการศึกษาจึงจะศึกษาทั้ง 2 ด้าน คือ ด้านแรกคือด้านศิลปกรรมในเขตพื้นที่ชายแดนไทย – กัมพูชาและด้านที่สองคือด้านชุมชนในเขตพื้นที่ชายแดนไทย – กัมพูชา ในด้านแรกจะศึกษาทั้งเนื้อหาและรูปแบบ วิเคราะห์อายุ สมัยที่สร้าง ปัจจัยต่าง ๆ ที่กำหนดการสร้าง และผู้สร้าง ทั้งนี้โดยมุ่งพิจารณาประเด็นความเกี่ยวข้องกับชุมชนเป็นสำคัญ ส่วนในด้านที่สองด้านชุมชนจะศึกษาความเป็นมาของชุมชน สภาพเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคมวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงของชุมชน และความสัมพันธ์ที่มีต่อการสร้างศิลปกรรมในเขตพื้นที่ชายแดนไทย – กัมพูชา จากนั้นจะเชื่อมโยงข้อมูลทั้งสองส่วนเข้าด้วยกัน เพื่อตรวจสอบและขยายความแต่ละส่วนและหาผลสรุปถึงลักษณะความสัมพันธ์ของชุมชนกับศิลปกรรมตลอดจนภาพรวมของชุมชนที่เลือกมาเป็นกรณีศึกษา

การศึกษานี้ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ ที่เป็นประโยชน์สำหรับชุมชนในเขตพื้นที่ชายแดนไทย – กัมพูชา ตลอดจนเป็นข้อมูลส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเขตพื้นที่ชายแดนไทย – กัมพูชาที่ยังขาดการศึกษาอยู่มาก ทั้งยังเป็นการนำวิชาการประวัติศาสตร์ศิลปะมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของยุคสมัยในปัจจุบัน ซึ่งการศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่นได้รับความสนใจมากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อรวบรวมศึกษาประวัติความเป็นมาของศิลปกรรมในเขตพื้นที่ชายแดนไทย – กัมพูชา
2. เพื่อศึกษาความเป็นมาของชุมชนที่อยู่รอบศิลปกรรมลักษณะความสัมพันธ์ที่มีต่อศิลปกรรม

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่าง

สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับ อาทิ ผู้นำชุมชน เจ้าอาวาส ช่างในชุมชน และประชาชนในชุมชน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การเตรียมการวิจัย

เป็นการทำงานในขั้นแรกโดยการลงพื้นที่สำรวจเพื่อให้ได้ข้อมูลบริบทชุมชนที่ต้องการศึกษา ประกอบกับการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ทั้งเอกสารนันทนาการ และเอกสารภายในท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากการจดบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่มีความสำคัญกับชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การสำรวจ ศึกษาชุมชน

ในการสำรวจชุมชนผู้วิจัยมีขั้นตอนในการเลือกพื้นที่เป้าหมายในการทำงานโดยมองเห็นถึงความเข้มแข็งของหน่วยงานภายในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 15 ชุมชนที่ให้ความร่วมมือกับผู้วิจัยเป็นอย่างดี ซึ่งทำให้ผู้วิจัยเกิดความประทับใจและมีความมั่นใจในการที่จะดำเนินงานวิจัย จากนั้นผู้วิจัยจึงเริ่มทำงานโดยเริ่มจากการสำรวจลักษณะทางกายภาพ และแหล่งศิลปกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน รวมถึงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้รู้ พร้อมทั้งจดบันทึกข้อมูล และถ่ายภาพสถานที่สำคัญต่าง ๆ ตลอดจนศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากเอกสารที่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 15 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนวัดทองทั่ว ชุมชนพลี และชุมชนบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี

การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ

การทำงานในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานศิลปกรรมในชุมชน เพราะข้อมูลที่ได้จากเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ สามารถให้ความรู้ในด้านข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ ข้อสรุปเกี่ยวกับเหตุการณ์ และให้ทัศนะเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับงานศิลปกรรมในชุมชน

เอกสารแนวความคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน

ประวัติศาสตร์ชุมชน (Communities history) ให้ความสำคัญกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวของชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ มากกว่าจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชาติ ชาติเป็นศูนย์กลางของชาติเหมือนอย่างประวัติศาสตร์ชาติ กระแสหลักเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิต การประกอบอาชีพ สภาพแวดล้อม สังคมและ

วัฒนธรรมของชุมชนมากกว่าจะเป็นเรื่องศึกสงคราม วิจารณ์หรือเรื่องราวของชนชั้นผู้นำ หลักฐานจากตำนาน นิทาน เพลงพื้นบ้าน การละเล่น ประเพณีพิธีกรรมความเชื่อเป็นสิ่งที่ไม่ควรละเลย โดยได้มาจากผู้สูงอายุและผู้ทรงความรู้ของชุมชน แนวคิดของการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนดังกล่าว ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ 3 แนวคิดหลักๆ ตามแนวของธิดา สารเยา (2539 : 41-47) ซึ่งได้แบ่งประวัติศาสตร์ออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นเรื่องประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมที่ต้องอาศัยหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์จากส่วนกลาง ส่วนที่สองเป็นประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สังคม ที่มุ่งเน้นศึกษาความเป็นมาและความรู้สึกนึกคิดของคนที่อยู่ภายในชุมชนในปัจจุบัน หรือเรียกว่าประวัติศาสตร์จากภายใน และเป็นประวัติศาสตร์ที่ยังมีชีวิต (Living history) เพราะข้อมูลส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่มาจากคำบอกเล่าของผู้คนในชุมชน ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ได้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ต้องใช้วิธีเก็บข้อมูลที่เรียกว่าการเก็บข้อมูลแบบประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral history) เป็นเครื่องมือแนวคิดที่สอง ผู้วิจัยได้นำแนวคิดของ สุเทพ สุนทรเกษม (2540 : 108-127) ที่กล่าวถึงขอบเขตและแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนไว้ว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนหรือท้องถิ่นเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์จุลภาค คือศึกษาเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนและมีขอบเขตที่จำกัด ชุมชนท้องถิ่นเป็นตัวตนของสังคม (Social entities) มีการเกิด การเจริญเติบโต การเสื่อม และการสิ้นสุดในตัวของมันเอง เนื้อหาสาระของประวัติศาสตร์ชุมชนคือ การศึกษาประวัติศาสตร์สังคม (Social history) ของชุมชนท้องถิ่นโดยมีจุดหมายในการศึกษา เพื่อที่จะได้มีความเข้าใจใกล้ชิดและลึกซึ้ง ต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และมีแผนภูมิทางด้านเวลา (Time scheme) และลำดับเหตุการณ์ (Chronology) ของตนเอง ซึ่งแตกต่างจากประวัติศาสตร์แห่งชาติ หน่วยของการศึกษา ประวัติศาสตร์ชุมชนประกอบด้วย กลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ทางศาสนา เศรษฐกิจ การเมืองและสังคม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนต้องกำหนดขอบเขตที่จะศึกษาให้แน่นอนเพื่อเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ ของสมาชิกในชุมชนท้องถิ่นนั้นในฐานะเป็นตัวตนในสังคมเดียวกันได้นอกจากนี้ต้องกำหนดขอบเขตทางด้านระยะเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงชุมชน กระบวนการเปลี่ยนแปลงมี 2 ประเภท ซึ่งประเภทแรกคือการเปลี่ยนแปลงแบบ “วัฏจักร” (Cyclical) คือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ เช่น การแต่งงาน การตาย การเข้ามาแทนที่ ในขณะที่เดียวกันชุมชนก็มีการเปลี่ยนแปลง ประเภทที่สองการเกิดขึ้นอย่างซ้ำ ๆ คือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหรือการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ (Structural or historical change) แนวคิดที่สามเป็นแนวคิดของ จามะรี เชียงทอง (2543 : 53-78) และนิรมล พงศ์สถาพร. (2551: 42-44) ได้กล่าวถึงกระบวนการของการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนว่า ควรทำการศึกษาในรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเน้นในแนว Action research ตามแนวทางนี้ผู้วิจัยไม่ได้ทำหน้าที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพียงอย่างเดียว หากแต่รับรู้ถึงปัญหาของคนในชุมชนอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเปลี่ยนแปลงข้อมูลเหล่านั้นให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น อันจะเป็นการช่วยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนรับรู้ปัญหาของคนในชุมชนมากยิ่งขึ้น และนำไปสู่การแก้ปัญหาในที่สุดจากแนวคิดข้างต้นผู้วิจัยได้นำมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในชุมชนตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา

แนวคิดและวิธีการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน

ผู้วิจัยได้นำกรอบแนวคิดและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนของศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล (2524 : 4-10) ซึ่งสรุปได้ว่า เป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีมานานแล้ว โดยการศึกษาจากการบอกเล่าความทรงจำของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์หนึ่ง ๆ หรือจากผู้ที่เคยได้ยินได้ฟังมาจากผู้อื่นอีกทอดหนึ่ง และจึงนำข้อมูลจากการบอกเล่านี้มาเป็นหลักฐานในการเขียนเรื่องราว เช่น เอกสารคำให้การกรุงเก่า จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ จดหมายเหตุกรมหลวงนรินทรเทวี โดยมีจะใช้หลักฐานเอกสารร่วมกับข้อมูลประวัติศาสตร์บอกเล่าการศึกษาแบบประวัติศาสตร์บอกเล่ามักใช้ศึกษาเรื่องราวของบุคคลสำคัญทางการเมือง กรรมการ ขาวนา ขาวประมง ฯลฯ

อย่างไรก็ตามบางชุมชนเน้นประวัติศาสตร์บอกเล่าที่บันทึกเสียงของผู้รู้ไว้หรือการให้ท่องประวัติศาสตร์สายตระกูลหรือชุมชนต่าง ๆ รวมทั้งคติชน คติชาวบ้าน เพลงพื้นเมือง นิทานเก็บไว้เป็นหลักฐานในการช่วยสานต่อประเพณีในอดีตให้กับชุมชน ปัจจุบันมีการใช้หลักฐานจากการบอกเล่าเพิ่มมากขึ้น เช่น วิทยานิพนธ์ของศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล เรื่องสมาคมอั้งยี่ในประเทศไทย และหนังสือเรื่องวัฒนธรรมหมู่บ้านไทย ของฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2543) เป็นต้น

การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบประวัติศาสตร์บอกเล่า จะนำข้อมูลดังกล่าวมาเป็นหลักฐานในการเรียบเรียงเรื่องราว ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับข้อมูลในการสัมภาษณ์บุคคลที่มีความเกี่ยวข้องเพื่อให้ได้รายละเอียดของข้อมูลต่าง ๆ เช่น ประวัติความเป็นมาของชุมชน เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีต วิถีชีวิตการทำมาหากิน ประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยไม่เน้นตามแบบแผนของวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าแต่จะนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์

วิธีการเก็บข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของชุมชนกับศิลปกรรมในจังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดของ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์สกุลและคนอื่น ๆ ดังกล่าวข้างต้น เพื่อนำไปใช้เป็นกรอบในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากคำบอกเล่าของปราชญ์ชาวบ้าน อาจจะด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล (Interview) โดยการนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและหลักการของการวิจัยความสัมพันธ์ของชุมชนกับศิลปกรรม

ในการดำเนินการศึกษาค้นคว้าความสัมพันธ์ของชุมชนกับศิลปกรรมในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research : PAR) เป็นเครื่องมือในการค้นหาและรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลหรือเนื้อหาวิเคราะห์ และสังเคราะห์นำไปสู่ความสัมพันธ์ของชุมชนกับศิลปกรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research : PAR) เป็นการวิจัยเพื่อมุ่งแก้ปัญหา หรือพัฒนางานขององค์กร หน่วยงานหรือชุมชน ตามแนวทางที่บุคคลมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องหลายฝ่ายเข้ามาร่วมในกิจกรรมการวิจัยทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดกระบวนการวิจัย

3.2 การดำเนินการวิจัย

เนื่องจากผู้วิจัยมีความต้องการที่จะแสดงให้เห็นถึงกระบวนการทำงานในระยะเวลาที่สองของการทำงาน โดยเลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research : PAR) ในการดำเนินการวิจัยภายในชุมชน ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัยส่วนใหญ่ คือการจัดเวทีเพื่อการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) แผนที่ทางความคิด (mind map) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (depth interview) ซึ่งกระบวนการทำงานเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนเกี่ยวกับเนื้อหาและรูปแบบ วิเคราะห์อายุ สมัยที่สร้าง ปัจจัยต่าง ๆ ที่กำหนดการสร้าง และผู้สร้าง ทั้งนี้โดยมุ่งพิจารณาประเด็นความเกี่ยวข้องกับชุมชนเป็นสำคัญ ความเป็นมาของชุมชน สภาพเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคม วัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงของชุมชน และความสัมพันธ์ที่มีต่อการสร้างศิลปกรรมในชุมชน

3.3 การติดตามและประเมินผล

เป็นขั้นตอนที่เกี่ยวกับการวัดผลสำเร็จ โดยผู้วิจัยร่วมกับชุมชนได้ทำการตรวจสอบข้อมูลที่เป็นผลของการวิจัยว่าครบถ้วนถูกต้องหรือไม่ จากนั้นจึงมีการทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ และจัดเวทีชุมชนขึ้นมาอีกครั้งเพื่อนำเสนอผลการวิจัยและคืนข้อมูลให้กับชุมชนรวมถึงการสานต่อให้ชุมชนนำผลของการวิจัยไปใช้ในชุมชนต่อไป

ผลการวิจัย

จากผลการศึกษาพบว่าประวัติความเป็นมาของศิลปกรรมในเขตพื้นที่ชายแดนไทย – กัมพูชา ในอดีตพระมหากษัตริย์มีอิทธิพลต่อรูปแบบของศิลปกรรมของพื้นที่แนวชายแดนไทย – กัมพูชา งานศิลปกรรมส่วนใหญ่เป็นปราสาทหินก่อสร้างในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 และพระเจ้าชัยวรมันที่ 3 ตามความเชื่อทางศาสนาฮินดู จึงทำให้ศิลปกรรมสามารถสะท้อนภาพของชุมชนได้ เป็นต้นว่า บ่งบอกถึงช่วงเวลาที่มีการตั้งถิ่นฐาน คติความเชื่อ ตลอดจนเชื้อสายและภูมิลำเนาเดิมของชุมชนนั้นมีชุมชนตั้งอยู่แล้วตั้งแต่สมัยขอม โดยเป็นชุมชนชาวเขมร ชุมชนชาวลาว ชุมชนชาวยอ ชุมชนชาวจาม ชุมชนชาวลาว ชุมชนชาวไทย ต่อมาก็มีการเพิ่มจำนวนชุมชน พื้นที่แนวชายแดนไทย – กัมพูชา จึงมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก อันเนื่องมาจากการกวาดต้อนผู้คนจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว การอพยพเข้ามาของชาวเขมร การย้ายพื้นที่ทำกินของชาวอีสาน การทำการค้าตามช่องตะเข็บชายแดน ทำให้พื้นที่แนวชายแดนไทย – กัมพูชามีการขยายตัวและมีคนเข้ามาอยู่อาศัยรวมทั้งประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น โดยมีผู้นำชุมชน ข้าราชการ นักธุรกิจ รวมทั้งลูกจ้างแรงงาน และได้กลายเป็นชุมชนเกษตรกรรม ชุมชนการค้าและอยู่อาศัยที่หนาแน่นมากขึ้น

ความสัมพันธ์ของชุมชนกับศิลปกรรมในพื้นที่แนวชายแดนไทย – กัมพูชา พบว่า ความสัมพันธ์โดยรวมของผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ประชาชน และกรมศิลปกรเข้ามามีส่วนร่วมกันชุดค้น บูรณะซ่อมแซมศิลปกรรมที่ค้นพบในชุมชน ผู้นำชุมชนและประชาชนใช้คติความเชื่อในการประกอบพิธีกรรม บวงสรวงเซ่นไหว้ปราสาท จัดให้มีการแสดงการรำรำ การแสดงเรื่องราวประวัติความเป็นมา และตำนานประกอบแสง สี เสียงในบริเวณปราสาท จนกลายเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาทุกปี

สรุปและอภิปรายผล

สรุปผล

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับศิลปกรรมพบว่า ในอดีตชุมชนมีอิทธิพลต่อรูปแบบของศิลปกรรมของพื้นที่แนวชายแดนไทย – กัมพูชา จึงทำให้ศิลปกรรมสามารถสะท้อนภาพของชุมชนได้ เป็นต้นว่า บ่งบอกถึงช่วงเวลาที่มีการตั้งถิ่นฐาน คติความเชื่อ ตลอดจนเชื้อสายและภูมิลำเนาเดิมของชุมชนนั้น ส่วนในปัจจุบัน สภาพสังคมและการคมนาคมทำให้การเคลื่อนย้ายผู้คนและศิลปกรรมระหว่างท้องถิ่นเป็นไปอย่างคล่องตัว จึงทำให้ชุมชนจากภายนอกเข้ามามีบทบาทในการสร้างศิลปกรรมภายในพื้นที่แนวชายแดนไทย – กัมพูชามากขึ้น และรูปแบบศิลปกรรมมีความแตกต่างกัน นอกเหนือจากชุมชนใกล้ศิลปกรรมแล้ว ยังมีปัจจัยอื่นที่มีอิทธิพลกำหนดรูปแบบงานศิลปกรรมที่สำคัญ เช่น พระมหากษัตริย์ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ช่าง เส้นทางคมนาคม เป็นต้น

และส่วนในด้านประวัติความเป็นมาของชุมชนพื้นที่แนวชายแดนไทย – กัมพูชามีชุมชนตั้งอยู่แล้วตั้งแต่สมัยขอม โดยเป็นชุมชนชาวเขมร ชุมชนชาวลาว ชุมชนชาวยอ ชุมชนชาวจาม ชุมชนชาวลาว ชุมชนชาวไทย จากนั้นมีการเพิ่มจำนวนชุมชนชาวจีนและชาวเวียดนาม ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่แนวชายแดนไทย – กัมพูชาอย่างมาก อันเนื่องมาจากการอพยพเข้ามาของชาวเขมร การย้ายพื้นที่ทำกินของชาวอีสาน การทำเกษตรกรรม การทำการค้าตามช่องตะเข็บชายแดน และทำให้พื้นที่แนวชายแดนไทย – กัมพูชามีการขยายตัวและมีคนเข้ามาอยู่อาศัยรวมทั้งประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น โดยมีเจ้านายชั้นสูง ขุนนาง ข้าราชการ นักธุรกิจ คหบดี เกษตรกร รวมทั้งลูกจ้างแรงงาน และได้กลายเป็นชุมชนเกษตรกรรม การค้าและอยู่อาศัยที่หนาแน่นมากขึ้น

อภิปรายผล

จากการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของชุมชนกับศิลปกรรมในพื้นที่แนวชายแดนไทย – กัมพูชา ผู้วิจัยได้อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์และขอบเขตของโครงการวิจัย โดยใช้หลักการ แนวคิด และทฤษฎีต่าง ๆ ที่ได้รวบรวมไว้มาเปรียบเทียบเพื่อให้นักศึกษามีความสมบูรณ์มากขึ้นและสามารถอภิปรายผลของการศึกษาค้นคว้าได้ต่อไป

ประวัติความเป็นมาของศิลปกรรมในเขตพื้นที่ชายแดนไทย – กัมพูชา

ประวัติความเป็นมาของศิลปกรรมในชุมชนตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชาทั้ง 18 ชุมชนที่ศึกษาส่วนใหญ่เป็นปราสาทที่ตั้งอยู่ติดริมชายแดนไทย-กัมพูชา มีปราสาทที่อยู่ใกล้กันจำนวนมากหลายแห่ง ได้แก่ ภาพสลักนารายณ์บรรทมสินธุ์ ปราสาทโดนตวล ปราสาทตำหนักไทร สิงห์คู่ ปราสาทตามอญ ปราสาทภูมิโปน ปราสาทยายเหงา ปราสาทตาควาย ปราสาทตาเหมือนธม ปราสาทตาเหมือนโด้ง ปราสาทตาเหมือน เครื่องเคลือบดินเผารูป "บราลี" ปราสาทหนองหงส์ ปราสาทเขาโล้น ปราสาทสติกก็อกกรม ปราสาทเขาน้อยสี่ชมพู ทั้งหมดนี้มีวัตถุประสงค์ในการสร้างเพื่อให้หรือใช้เป็น “เทวสถานประจำชุมชน อโรคยาศาลา และธรรมศาลาตามลำดับ” ก่อสร้างในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 และพระเจ้าชัยวรมันที่ 3 ตามความเชื่อทางศาสนา

ตัวปราสาทส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนสันเขาพนมดงรัก (แปลว่า ภูเขาไม้คาน) เพราะเมื่อมองจากที่ไกลๆ จะเห็นว่าความสูงของสันเขานั้นมีความราบเรียบค่อนข้างเสมอกัน ในอดีตผู้คนทั้งสองฝั่งคือ เขมรสูง (ฝั่งไทย) และเขมรต่ำ (ฝั่งกัมพูชา) ใกล้กันนี้มีช่องเขาที่ผู้คนในทุกสมัยได้อาศัยช่องเขาแห่งนี้เดินทางไปมาหาสู่กัน สันนิษฐานว่าในสมัยที่เมืองพระนครเป็นศูนย์กลางอำนาจ มีความเจริญรุ่งเรืองได้ขยายอิทธิพลและอาณาเขตเข้าสู่ที่ราบสูงที่อยู่ด้านทิศเหนือของเทือกเขาพนมดงรัก ซึ่งเป็นเมืองหรือชุมชนโบราณในอดีต ได้แก่ สุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ นครราชสีมา (หรือ นครราชสีมา) ต่างก็ใช้ “ช่องเขาตามแนวเทือกเขาดงรักนี้ในการเผยแผ่วัฒนธรรม ขอมขึ้นมาบนที่ราบสูงโคราช จนแม้เมื่อชุมชนสุรินทร์ เป็นหนึ่งใน “หัวเมืองเขมรป่าดง” ที่ได้ขึ้นตรงต่อกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว การส่งส่วยฤๅชากรเครื่องบรรณาการ และเดินทางไปติดต่อราชการรับส่งหนังสือคำบัญชาการจากศูนย์กลางอำนาจที่กรุงเทพฯ ก็ยังได้ใช้ช่องทางนี้เพื่อเดินทางผ่านไปยังเมืองแถบเขมรต่ำ(พระตะบอง)ก่อนเข้าหัวเมืองทางภาคตะวันออก ด้าน จังหวัดสระแก้ว-ปราจีนบุรี แล้วจึงเข้าสู่เมืองหลวง(กรุงเทพมหานคร) เนื่องจากการเดินทางในอดีตนั้นเส้นทางผ่านเทือกเขาดงพญาเย็นนั้น(นครราชสีมา-สระบุรี) เป็นไปด้วยความยากลำบากด้วยโรคภัยไข้เจ็บ ยังไม่สะดวกเช่นปัจจุบันนี้ ประกอบกับหัวเมืองเขมรต่ำเหล่านั้นยังขึ้นตรงต่อศูนย์กลางอำนาจที่กรุงเทพฯ ฉะนั้นการบูรณะในสมัยต่อมา ก็จะต้องยึดรูปแบบเดิมที่สร้างกันมาแต่อดีต

ส่วนอนุสาวรีย์เราสู้ รูปหล่อแม่ย่าขอม วัดเขาขวังและศูนย์สภากาชาดไทย เขาล้าน เป็นงานศิลปกรรมที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ รูปแบบศิลปกรรมจะแตกต่างไปจากปราสาทหินโดยสิ้นเชิง ผู้สร้างศิลปกรรมในชุมชนมีบทบาทต่อการกำหนดรูปแบบและแผนผังในการสร้างงานศิลปกรรมในสมัยใหม่เป็นอย่างมาก

ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ วิณา มุลมมงคล. (2554 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาพัฒนาการของชุมชนโบราณในวัฒนธรรมเขมร บริเวณรอบปราสาทเขาน้อย อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ผลการศึกษาสามารถแบ่งพัฒนาการทางวัฒนธรรมของชุมชนโบราณในวัฒนธรรมเขมรรอบปราสาทเขาน้อยออกเป็น 3 สมัยหลัก ดังนี้ 1) สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย – สมัยทวารวดี (ประมาณ 2,500 ปีมาแล้ว – ราวพุทธศตวรรษที่ 16) ช่วงนี้เป็นช่วงแรกที่พบร่องรอยหลักฐานการอยู่อาศัยของชุมชนโบราณ ซึ่งมีอยู่เพียงแห่งเดียวคือ แหล่งโบราณคดีนิคมสร้างตนเองคลองน้ำใส (ถ็อก 2 บ้านเปรมกมล 2) สมัยประวัติศาสตร์ที่มีอิทธิพลวัฒนธรรมเขมรช่วงก่อนเมืองพระนคร (พุทธศตวรรษที่ 12 – 14) ช่วงนี้เป็นช่วงที่พบร่องรอยหลักฐานด้านการจารึกและศาสนสถานที่สามารถกำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 12 คือ จารึกเขาน้อย จารึกวัดกุดแต่ และตัวปราสาทเขาน้อย แต่ชุมชนที่ได้ทำการสำรวจในครั้งนี้ ยังไม่มีชุมชนไหนเก่าถึงพุทธศตวรรษที่ 12 เลย 3) สมัยประวัติศาสตร์ที่มีอิทธิพลวัฒนธรรมเขมร ช่วงเมืองพระนคร (พุทธศตวรรษที่ 15 – 18) จากหลักฐานปรากฏว่าชุมชนโบราณในระยะเวลานี้มีทั้งหมด 20 แห่ง ซึ่งเป็นช่วงที่มีความสัมพันธ์กับปราสาทเขาน้อยในระยะเวลาที่คาบเกี่ยวกัน เพราะปราสาทเขาน้อยยังคงอยู่ต่อเนื่องมาถึงพุทธศตวรรษที่ 18 และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของอุไรวรรณ รัตนวิระกุล. (2533 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาแหล่งโบราณคดี ณ วัดทองทั่วและบริเวณใกล้เคียง ตำบลคลองนารายณ์ อำเภอเมือง

จังหวัดจันทบุรี พบว่า ชุมชนโบราณแห่งนี้มีการเข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 12 และอยู่ต่อเนื่องกันมาโดยไม่ขาดระยะจนถึงประมาณพุทธศตวรรษที่ 10 ต่อจากนั้นก็ขบเซาลง รูปแบบทางวัฒนธรรมที่ปรากฏหลักฐานทางด้านโบราณคดีได้ปรากฏอย่างต่อเนื่องทุกสมัย

ความสัมพันธ์ของชุมชนที่มีต่อศิลปกรรม

ผู้สร้างศิลปกรรมในชุมชนตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา มีบทบาทต่อการกำหนดรูปแบบและแผนผังในการสร้างงานศิลปกรรมในสมัยแรกเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะระหว่างผู้สร้างที่เป็นพระมหากษัตริย์ ส่วนการสร้างและการบูรณะในสมัยต่อมา ผู้ที่ตัดสินใจคือพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และราษฎรทั่วไปในการเลือกแบบ ส่วนช่างเป็นผู้ลงมือสร้าง มีบทบาทในการเสนอแนะ หรือตัดสินใจในบางส่วน รวมทั้งความรู้ความสามารถของช่างก็เป็นปัจจัยหนึ่งด้วย ความสัมพันธ์ของชุมชนกับศิลปกรรมพื้นที่แนวชายแดนไทย – กัมพูชา โดยรวม ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และประชาชนร่วมกันขุดค้น กรมศิลปากรเข้ามาบูรณะซ่อมแซมศิลปกรรมที่ค้นพบในชุมชน ผู้นำชุมชนใช้คติความเชื่อในการทำพิธีบวงสรวงเช่นไหว้ปราสาท จัดให้มีการแสดงการรำรำ การแสดงประวัติความเป็นมาประกอบแสง สี เสียง จนกลายเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาทุกปี นำศิลปกรรมมาเป็นตราสัญลักษณ์ของหน่วยงานในชุมชน ร่วมกันอนุรักษ์ พัฒนาและร่วมกันประชาสัมพันธ์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่น

ที่กล่าวมาทั้งหมดสอดคล้องกับงานวิจัยของอุไรวรรณ รัตนวิระกุล. (2533 : บทคัดย่อ) ชยาภรณ์ ธนภุชชัย (2551 : บทคัดย่อ) พินิตรา ดาวเรือง.(2552 : บทคัดย่อ)และวีณา มุลมลงคล. (2554 : บทคัดย่อ) ทำให้ได้ข้อมูลประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน ประวัติศาสตร์โบราณคดีและชีวิตวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น ข้อมูลดังกล่าวสามารถนำมากระตุ้นชุมชนเพื่อให้เกิดสำนึกร่วมในคุณค่าและความสำคัญของท้องถิ่น ขณะเดียวกันการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันยังเป็นเครื่องมือในการ “เชื่อมโยงสายสัมพันธ์” ให้เกิดสำนึกร่วมของการเป็นคนในชุมชนอีกด้วย

ปัจจัยอื่น ๆ

การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและค่านิยมในสังคม ค่าครองชีพที่สูงขึ้น การดำเนินชีวิตที่แตกต่างจากอดีตโดยสิ้นเชิงนั้น ทำให้ผู้คนในปัจจุบันไม่มีเวลาที่จะให้ความสำคัญกับการสร้างงานศิลปกรรมเพื่อถวายต่อศาสนาและความเชื่อเช่นสมัยก่อน หรือการสร้างงานศิลปกรรมเพื่อเชิดชูเกียรติให้กับบุคคลสำคัญ วีรบุรุษต่าง ๆ ถึงแม้จะมีการสร้างงานศิลปกรรมบ้างก็นิยมซื้อหรือจ้างช่างที่ผลิตขึ้นมา โดยไม่คำนึงถึงรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่สืบทอดกันต่อ ๆ กันมา ทำให้รูปแบบงานศิลปกรรมดั้งเดิมสูญหายไปและทำให้รูปแบบศิลปกรรมในชุมชนต่าง ๆ แตกต่างไปจากของดั้งเดิม

กิตติกรรมประกาศ

ขอแสดงความขอบพระคุณ คุณพ่อพันเอกประสิทธิ์ เรือนนาค คุณแม่ปรีศนา เรือนนาค อาจารย์คณิศร นพรัตน์เดชาศาสตราจารย์ ดร.สันติ เล็กสุขุม ศาสตราจารย์ ดร.กำจร สุนพงษ์ศรี อาจารย์ซึ่งเคยสอนวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ พี่ น้อง ครู อาจารย์ นักศึกษาศิลปกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี กลุ่มตัวอย่างในชุมชนชายแดนไทยกัมพูชา สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี และเงินงบประมาณแผ่นดิน ที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ มา ณ โอกาสนี้ด้วย

ข้อเสนอแนะ

ปัญหาที่สำคัญของการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของชุมชนกับศิลปกรรมในพื้นที่ตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ได้แก่ การที่ชุมชนไม่มีการบันทึกการก่อสร้างและบูรณะใด ๆ รวบรวมไว้เลย มีเพียงความทรงจำซึ่งย้อนไปได้ไม่ไกลนัก อีกทั้งอาจมีความคลาดเคลื่อนได้สูง นอกเหนือจากนั้น บางชุมชนยังมีความสำคัญหรือเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ในระดับประเทศน้อย ปัญหานี้ยังเกิดกับการสืบค้นประวัติศาสตร์ของพื้นที่และชุมชนอีกด้วย ซึ่งความเป็นชุมชนมีการย้ายถิ่นฐานทำให้การรวบรวมข้อมูลลำบากมากขึ้น

อย่างไรก็ตามศิลปกรรมในพื้นที่ตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชายังคงมีคุณค่าสำหรับการค้นหาประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นและชุมชน เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงที่มาและความสำคัญของชุมชน ท้องถิ่น วัด และโบราณสถาน และในบางแห่งก็มีคุณค่าทางศิลปะในระดับสูง ควรที่จะอนุรักษ์ให้คงอยู่เป็นมรดกของชุมชนและของชาติ จึงควรที่จะมีการวิจัยเกี่ยวกับชุมชนและศิลปกรรมในพื้นที่ต่าง ๆ ให้แพร่หลายยิ่งขึ้นเสียตั้งแต่วันนี้ ก่อนที่จะไม่หลงเหลือหลักฐานและความทรงจำให้สับสนกันอีกต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จามะรี เชียงทอง. 2543. พลวัตรของชุมชนในการจัดการทรัพยากร : สถานการณ์ในประเทศไทย.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ชญาภรณ์ ธนฤกษ์ชัย. 2551. การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการโบราณสถานเมือง
โบราณเวียงกุมกาม. เอกสารการศึกษาเฉพาะบุคคล, ภาควิชาโบราณคดี, คณะโบราณคดี,
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จิตา สารยา. 2539. อารยธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- นิรมล พงศ์สถาพร. 2551. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว กรณีศึกษาแหล่ง
โบราณคดีบ้านโป่งมะนาว ตำบลห้วยขุนราม อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พินทร ดาวเรือง. 2552. กระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อย่างมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการ
พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดพุทธมณฑล ตำบลคันธารราษฎร์อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วีณา มุลมณฑล. 2554. การศึกษาพัฒนาการของชุมชนโบราณในวัฒนธรรมเขมร บริเวณรอบ
ปราสาทเขาน้อย อำเภอธวัชบุรีประเทศ จังหวัดสระแก้ว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต,
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศิลปากร, กรม. 2539. ทำเนียบโบราณสถานขอมในประเทศไทย เล่ม 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว.
- ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. 2524. สมาคมอั้งยี่ในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ และคณะ. 2553. สภาพการจัดการศึกษาให้กับนักศึกษาชายขอบในจังหวัด
ชายแดนของไทยที่ติดกับประเทศกัมพูชา. ศูนย์สารสนเทศทางการศึกษา, สำนักงานเลขาธิการ
สภาการศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ, กรุงเทพมหานคร: วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น.
- สุเทพ สุนทรเสถียร. 2540. การศึกษาหมู่บ้านอย่างใกล้ชิดเกี่ยวกับลักษณะผู้นำท้องถิ่น.
กรุงเทพมหานคร: กองวิจัยและประเมินผล, กรมการพัฒนาชุมชน.

อุไรวรรณ รัตนวิระกุล. 2533. การศึกษาแหล่งโบราณคดี ณ วัดทองทั่วและบริเวณใกล้เคียง ตำบลคลอง
นารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.